

A pusztatemplom egyértelmű azonosításához további régészeti kutatások szükségesek. Az intenzív terepbejárások segítségével a 4-es sz. főút közelében ismételt azonosítottak azokat a pontokat, ahol a szórványos kötőmélék mellett középkori kerámiatöredékek koncentrálódnak.

Munkatársak: Batizi Zoltán régész, Kóka István ásatási technikus, Erdi Benedek geodéta, valamint Hoppál Bulcsú bejelentő.

RÁCZ TIBOR ÁKOS

224. Mosonmagyaróvár belterülete (Győr-Moson-Sopron megye) Á, Kk, Kú, Ú

A Moson városközpont (Erzsébet tér, Kápolna tér) rehabilitációja keretében végzett földmunkák, elsősorban a közműépítés, a szökőkút-építés és a piacrekonstrukció során 2010. szeptember 2. és 2011. július 25. között régészeti szakfelügyeletet látunk el.

Kápolna tér (KÖH 78267, 70685): A 4,5×3,2 m nagyságú csapadékvíz-áttemelő és a hozzá kapcsolódó gépészeti akna gödrének kiásásakor Árpád-kori, késő középkori és újkori leletek kerültek elő. Mintegy 90 cm mélységben vöröses színű, laza törmelékes réteget értünk el, melyből nagy mennyiségű téglá- és tetőcserep-töredék, valamint számos állatsont (sertés, marha) és kerámia-, valamint üvegtöredék került elő. A leletek a 18–19. századra keltezhetőek. A törmelékes réteg alatt szürkésbarna agyagréteg, alatta homogén sárgás színű agyagréteg jelentkezett. A felső enyhén kevert agyagrétegből Árpád-kori, késő középkori és újkori kerámiatöredékek és állatsontdarabok kerültek elő. Az alsó sárga agyagban kisebb kő-, és csonttöredékeket találtunk. A csapadékvíz-áttemelőhöz vezető árok kiásásakor kiderült, hogy a kevert agyagrétegek, melyekből középkori és újkori leletek kerültek elő, egy nagy méretű gödör betöltési rétegei. A csapadékvíz-áttemelő aknáját és a gépészeti aknát erre a nagy gödörre ásták rá. Az árok profiljában jól megfigyelhető volt a gödör széle. A betöltésből előkerült leletanyag alapján a gödör kora a 19. századra tehető. Az Árpád-kori és késő középkori leletek a betöltés anyagával együtt máshonnan kerülhettek ide.

Királydomb (KÖH 38956, 70685): A Mosonvár utca–Királydombi utca kereszteződésénél húzott új vízvezetékárkokból vörösre égett sáncdarabok, égett agyag- és földrögök, kisebb kötőmélék kerültek elő. A hely a mosoni ispáni vár ÉK-i sarka, s úgy tűnik, hogy egészen pontosan a hajdani sánc tetején vezették végig az árkot.

A szakfelügyelet során régészeti jelenség, illetve régészeti leletanyag másutt nem jelentkezett.

TAKÁCS KÁROLY

225. Murga, Temető (KÖH 40433 és 77985) (Tolna megye) Ő, Kő

A helyiek szerint a falu D-i szélén, a Murgai-víz DNy-i oldalán fekvő temető ÉNy-i részében állt a falu középkori temploma (Kirchberg). 2011. május 3-án a temető ÉNy-i részén, a sírok közötti magas fűben nem találtam semmit, a ravatalozótól DDK-

re fekvő magaslaton a sírok földjében néhány őskori töredéket figyeltem meg. A temetőtől NyDNy-ra fekvő szántón kb. 15×25 m-en őskori cserepek és patics mellett közepes sűrűségű pelyvás soványítású téglát találtam, középkori leleteket azonban nem.

K. NÉMETH ANDRÁS

226. Murony, Veres-dűlő, Lovas-tanya legelője (KÖH 75211)

(Békés megye) Sza, A

A 47-es sz. főút Békéscsaba–Mezőberény közötti szakaszán tervezett burkolatmegerősítési és kerékpárútépítési munkálatok érintik a lelőhelyet, amelyen 2011. július 18–22. között, a Békés Megyei Múzeumok Igazgatósága végezte el a próbafeltárást, 838 m²-en. A három kutatóárkot a 47-es út K-i és Ny-i oldalán jelöltük ki. A humuszréteg eltávolítását egy ütemben végeztük, a már látszó objektumfoltok egyidejű bontásával.

A területen 9, főként szarmata és avar kori objektum került elő. A szarmaták változatos formájú és méretű tároló és szemetesgödrein kívül 2 késő avar kori ház is előkerült. A házakból kézzel formált és korongolt, apró kavicsokkal soványított kerámiatöredékek és néhány szövőszéknehezék látott napvilágot. A 3. objektum egy nyújtott helyzetű fiatal férfi csontvázát rejtette, amely vascsattal és egy kézzel formált kis bögrével volt eltemetve. Az ásatáson előkerült szarmata kerámiák, korongolt, szürke színű főként táltöredékek voltak.

VÁRI ANITA

227. Nagydobsza, Fő utca (KÖH 78067)

(Baranya megye) Kő

A Kisdobsza–Nagydobsza szennyvízközmű építése beruházás keretében 2011. április 11-én Nagydobsza belterületén figyeltem meg a szennyvízárkokat. Ezekben régészeti jelenség, vagy arra utaló lelet nem jelentkezett.

2011. április 28-án lakossági bejelentésre kiszálltam Nagydobsza, Fő u. 25. sz. házhoz, ahol a szennyvízbekötés során emberi csontok kerültek elő. Egy koponyát és három combcsontot behoztam a múzeumba. A bejelentő elmondása alapján a telken korábban is kerültek elő emberi csontok (pl. szennyvízgödör ásásakor), és a hagyomány szerint a környéken egykor fatemplom állt. Feltételezhető tehát, hogy a területen a kora középkori település temetője található, melynek K-i határa a Fő utca, ugyanis a fővezeték árkában sírnyomok nem voltak észlelhetőek.

KOVALICZKY GERGELY

228. Nagyhalász, Puszta-templom (KÖH 51647)

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) Á, Kk

2011. augusztus 22. és szeptember 13. között, a Pusztatemplom utcától DNy-ra, egy Árpád-kori templom feltárást végeztük el. A félköríves szentélyzáródású templom szentélyének környékén 1,5–2 m²-es felületen megmaradt az eredeti téglapadló,

ill. előkerült a diadalív alapozás is az É-i és a D-i oldalon egyaránt. Az alapfalakat részlegesen kiszedték, de kb. a templom felén megmaradt a két sorból álló téglalapozás, mely alatt helyenként döngölt agyag, helyenként csak harbarcsréteg helyezkedett el. Ami különösen érdekes volt, hogy az alapozási árkokban – ahol megmaradt – a téglalapozás fölött mintegy 40–50 cm vastag mészkőréteget terítettek. Ez utóbbi rétegből két darab – ugyanebből az anyagból készített – faragvány is előkerült. A templom pusztulása a Ny-i, kibányászott alapfalakra ráásott sírok egyikében talált S-végű karikaékszer alapján a legkésőbb a 14. század elején be kellett, hogy következzen. Érdemes még megemlíteni, hogy a templom légvonalban mintegy 100 m távolságra fekszik a Lőrinczy Gábor által 1981–82-ben feltárt, a forrásokban emlegetett monostortól, melyről az utca is kapta az elnevezését.

JAKAB ATTILA

229. Nagyharsány, Méhes (KÖH 77287)

(Baranya megye) Ő, Ró

2011 májusában személtérakó létesítéséhez kapcsolódó terepbejárás során őskori és római kori településre utaló edénytöredékek kerültek elő a területen.

KOVALICZKY GERGELY

230. Nagyhegyes, Pece-ér-part (KÖH 72599)

(Hajdú-Bihar megye) U?, Sza, Á

A MOL Nyrt. a HSZ 174 gázkút termelésbe állításához megkezdett beruházása érintette a lelőhelyet, ezért 2011. augusztus 31. és szeptember 17. között megelőző régészeti feltárást végzett a Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Igazgatósága. A lehumuszolt 622 m²-ből 591 m² volt a feltárt terület. A 30–80 cm-es humusztakaró eltávolítása után 38 objektumot tártunk fel, melyekhez 68 stratigráfiai egységet csatoltunk és dokumentáltunk. A helyszínen tett megfigyelések és a fémdetektoros leletfelderítés eredményei alapján több régészeti korszakban is laktak a területet.

Legkorábban az *őskorban* telepedtek meg, amit egy nem túl leletgazdag, de annál látványosabb háromvályús árokrendszer jelzett. A Ny–K hossz tengelyű árok minden bizonnyal vízelvezetőként funkcionálhatott, hiszen pont a dombtetőről fut le a Pece-ér irányába. Ujjbenyomkodással díszített lécdíszes, kézzel formált kerámiatöredéke alapján talán a neolitikumba keltezhető.

A következő települési réteget a *római császárkori szarmata* népességben feltételezhetjük, noha konkrét objektumot nem tudunk hozzájuk kötni. Néhány szarmata kerámiatöredék és egy bronzdrótból hajlított ívfibula kengyele és tűtöredéke alapján azonban számolni kell jelenlétükkel. Nem zárható ki az sem, hogy azon néhány gödörnek és ároknak némelyike, amelyikből csak állatcsont, vagy még az sem került elő, az ő megtelepedésük nyoma.

A lelőhelyen az *Árpád-korban* telepedtek meg a legintenzívebben. A korszakon belül is előforduló szuperpozíciók (pl.

a több mint 3 m mély kút szájáig feltöltött felszínre épített kemence) azt jelzik, hogy a középkori falut hosszabb ideig lakhatták. Területünkön valószínűleg a patakpart közelsége miatt kialakított „ipari zónát” sikerült megfognunk, melyet négy kemence hamus-, illetve munkagödörrel, egy nagyon lepusztult kemencebokr két további sütőfelülettel, valamint egy földbe ásott nagy méretű, látványos égetőgödör képviselt. Utóbbi munkagödörnek a szélén, a kemence szájával átellenben egy ép lókoponyát és -állkapcsot találtunk, melyet kultikus céllal helyezhettek oda. A Tiszalök határában feltárt középkori Rázom falu egyik központi (kemencés-munkagödörös) házában talált lókoponya kapcsán Méri István az Árpád-kori népességnek a lovak (beleértve agyvelejüket is) elfogyasztásához, illetve azt követően a koponyák megőrzéséhez kapcsolódó kultikus szellemi hátterét vizsgálta. A valószínűleg rontáselhárítóként kialakított nagyhegyesi lókoponya egy újabb példája ennek a továbbélő ősi magyar szokásnak.⁵⁹ A kemencék úgynevezett szabadon álló kemencék voltak, melyeket sütésre használtak, míg az égetőgödörben valószínűleg edényeit égethette a helyi fazekasmester. A kemencék mellett 9 gödört is feltártunk, ezek részben terménytárolók, részben a fazekassághoz kapcsolódó agyagkitermelő gödrök voltak. Három kisebb-nagyobb, feltehetően vízelvezető árok mellett egy kisebb árokrendszert, minden valószínűség szerint egy karámként azonosítható háromoldalú építményt is sikerült feltárni. A területen egy 3,7 m mély kút szolgált a víznyerésre, melybe felhagyása után két kutya ép vázát hajították bele.

A lelőhelyen még egy csontvázas sír érdemel figyelmet, amelyet egy Árpád-kori árokba ástak bele, közvetlenül az árok aljára, ezért feltételezhetően az enyhén zsugorított lábbal eltemetett, DNy–ÉK tájolású melléklet nélküli csontvázat is ide keltezhetjük. Összezsontosodott csigolyái és deformált medencecsontjai alapján egy igen beteg férfi lehetett.

A falurészlet azonosítása nem egyértelmű. Zoltai Lajos két középkori templomhelyet is említ a középkori Hegyes területén, egyiket a Pece-ér, vagy ahogyan korábban nevezték, Fegyvernek folyása É-i oldalán, a másikat a D-i partján. Ez utóbbról azt feltételezi, hogy a középkori Fegyvernek temploma lehetett, amely „Ondód pusztának Macs és Hegyes felőli részét, a Látóképi csárda innenső környékét” jelenti.⁶⁰ Mivel a lelőhely a Pece-ér D-i oldalán található, legvalószínűbb a középkori Fegyvernekkel való azonosítása, azonban nem vethetjük el teljes mértékben a régészeti kutatások szempontjából eddig ismeretlen középkori Hegyessel való azonosságát sem.

Ami a település korát illeti, mind Fegyverneket, mind Hegyest egy 1311-es adománylevélben említik először, ez azonban nem zárja ki korábbi létezésüket. Az egyik kemencének a jobb hőtartás végett a sütőfelülete alá letapasztott igen nagy mennyiségű kerámiatöredék alapján a falut már a korai Árpád-

59 Méri I.: Kiaggatott lókoponyák Árpád-kori falvainkban. *ArchÉrt* 91 (1964) 111–115.

60 Zoltai L.: Települések. Egyházak és egyháztalan falvak Debrecen város mai határa és külső birtokai területén a XI–XV-ik századokban. Debrecen, 1925, 36–37., 39.